

Bariéry integrace úvěrových trhů

Pavla Vodová¹

Abstrakt

Cílem tohoto příspěvku je charakterizovat bariéry integrace úvěrových trhů a nastínit možnosti jejich odstranění. Úvěrové trhy jsou integrované, jestliže podmínky, za nichž jsou potenciální dlužníci (ať už firmy nebo domácnosti) schopni získat úvěr, nejsou ovlivněny geografickým umístěním banky. Tomu však brání bariéry jak na straně poptávky po úvěrech, tak i na straně nabídky úvěrů. Některé bariéry jak ze strany poptávky po úvěrech, tak i nabídky úvěrů, by mohla odstranit nebo alespoň omezit nová direktiva týkající se spotřebitelských úvěrů. Ta zavádí principy, založené na odpovědném přístupu k půjčování peněz, a přináší větší ochranu spotřebitelům. Očekávání tržních subjektů ohledně přínosů direktivy jsou však spíše pesimistická.

Klíčová slova

Integrace, bariéry integrace, direktiva, spotřebitelský úvěr

1 Úvod

S rozšiřováním Evropské unie a s přijímáním společné měny v nových členských zemích EU je stále více zdůrazňována potřeba integrace finančních trhů zemí eurozóny. Dostatečné integraci však brání určité bariéry.

Cílem tohoto příspěvku je charakterizovat bariéry integrace úvěrových trhů a nastínit možnosti jejich odstranění.

V druhé kapitole je nejprve definován pojem finanční integrace a integrace úvěrových trhů, následně je pozornost věnována rozsahu integrace úvěrových trhů v rámci EU. Třetí kapitola se zabývá bariérami integrace úvěrových trhů, a to jak na straně poptávky po úvěrech, tak i na straně nabídky úvěrů. Čtvrtá kapitola charakterizuje novou direktivu týkající se spotřebitelských úvěrů, jakožto jednu z možností na odstranění bariér integrace úvěrových trhů.

2 Integrace úvěrových trhů

Evropská centrální banka (2008) považuje trh finančních nástrojů nebo služeb za plně integrovaný, pokud pro všechny potenciální účastníky trhu platí:

- podléhají jednotným regulačním pravidlům,
- mají stejný přístup k finančním nástrojům či službám
- a při obchodování na trhu je s nimi jednáno stejně (jsou považováni za sobě rovné).

Adam et al. (2002) definuje integrované finanční trhy jako takové, na kterých platí zákon jedné ceny, tj. homogenní finanční aktivum (se stejným rizikem a peněžními toky) je na

¹ Ing. Pavla Vodová, Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, katedra financí, Univerzitní nám. 1934, 733 40 Karviná, email: vodova@opf.slu.cz.

Zpracování tohoto příspěvku bylo podpořeno Grantovou agenturou ČR v rámci projektu GAČR 402/08/0067 „Finanční integrace nových členských zemí s eurozónou“.

finančních trzích oceněno shodnou cenou, bez ohledu na místo prodeje. V opačném případě vzniká prostor pro arbitráž, která by měla vést k vyrovnání cen.

Pro trh úvěrů potom integrace znamená, že podmínky, za nichž jsou potenciální dlužníci (ať už firmy nebo domácnosti) schopni získat úvěr, nejsou ovlivněny geografickým umístěním banky.

2.1 Rozsah integrace úvěrových trhů v rámci Evropské unie

Podle analýzy Evropského parlamentu (2006) úvěrové trhy nejsou příliš integrované, nicméně v posledních letech význam integrace postupně roste. Rozsah integrace je v této studii měřen podílem objemu úvěrů nefinančním institucím poskytnutým do jiných členských států EU na celkovém objemu poskytnutých úvěrů. Zatímco v roce 2000 bylo průměrně v EU přes hranice poskytnuto pouze 4,8 % z celkového objemu úvěrů, v roce 2006 již 6,7 % z celkového objemu úvěrů nefinančním institucím.

Průměrná hodnota však neodráží skutečnost, že rozsah integrace je v jednotlivých členských státech EU výrazně odlišný. Měřeno opět podílem objemu přeshraničně poskytnutých úvěrů, nejintegrovanejší úvěrové trhy nalezneme v Lucembursku (52,1 %) a v Belgii (22,1 %), naproti tomu nejméně integrované úvěrové trhy jsou v Řecku (0,8 %), Finsku (2,1 %) a Portugalsku (2,2 %).²

2.2 Integrace trhu spotřebitelských úvěrů v Evropské unii

Retailová část bankovního sektoru v členských státech EU v roce 2004 vygenerovala hrubý zisk ve výši 250 až 275 bilionů EUR, což představuje přibližně 2 % evropského hrubého domácího produktu. Spotřebitelské úvěry představují třetí nejdůležitější zdroj zisku, když vytváří téměř 18 % z celkového zisku (hypotéky 30 %, běžné účty 28 %).³

Pokud chce finanční instituce nabízet své produkty přes hranice, může tak učinit dvěma způsoby:

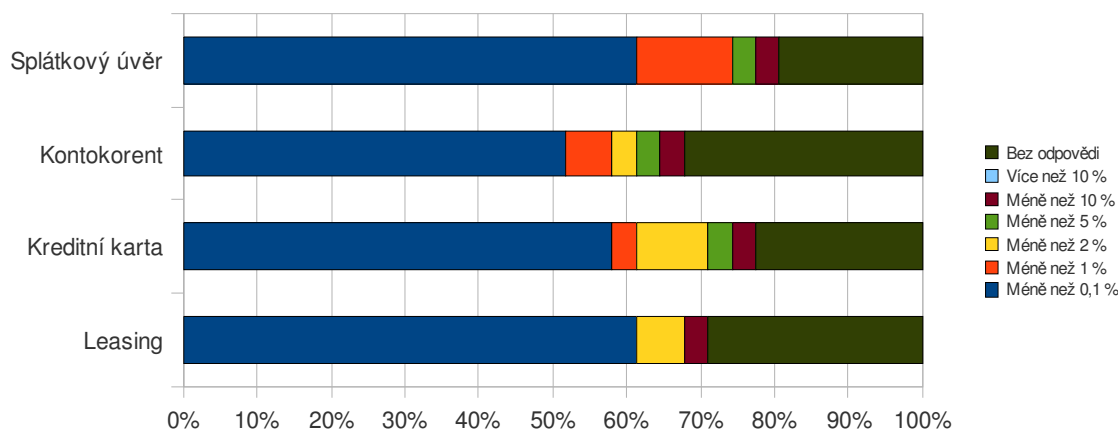
- nabízet své produkty přímo v zahraničí prostřednictvím moderních komunikačních technologií (internet, telefon apod.), tj. bez využití pobočkové sítě,
- vstoupit na zahraniční trh prostřednictvím založení pobočky, filiálky, případně kapitálové účasti v holdingu.

Z mezinárodního průzkumu (dotazníkovým šetřením mezi národními bankovními asociacemi členských států EU) vyplynulo, že první možnost je využívána zcela sporadicky, když přímé přeshraniční transakce dosahují velice omezeného počtu, zpravidla méně než 0,1 % z celkových transakcí se spotřebitelskými úvěry (Obrázek č. 1).

² Evropský parlament (2006), s. 27.

³ Evropský parlament (2006), s. 26.

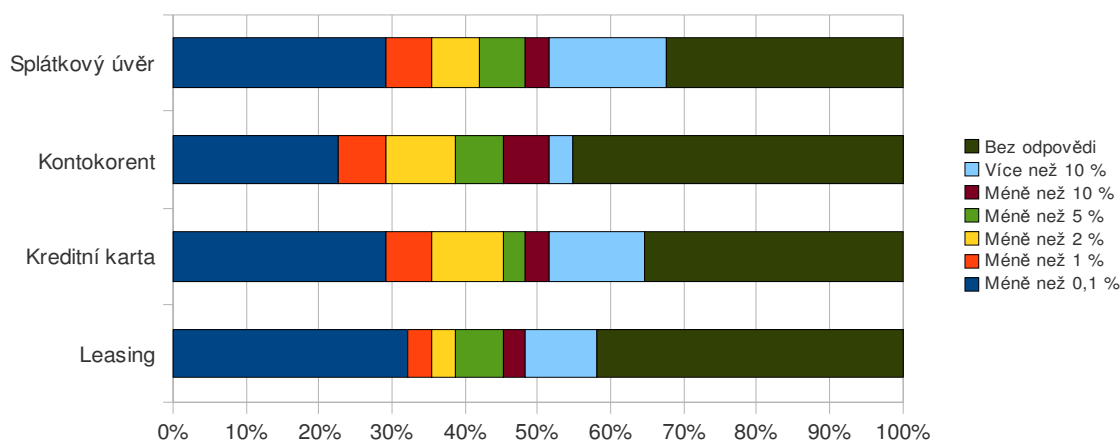
Obr.č. 1: Podíl spotřebitelských úvěrů poskytovaných rezidentům v jiných členských státech EU přímým přeshraničním prodejem

Pramen: Evropský parlament (2006), s. 28.

Alternativní distribuční kanál - nabízet své produkty prostřednictvím poboček, filiálek nebo holdingů v zemích, kde je spotřebitel rezidentem – je využíván podstatně častěji než přeshraniční prodej (Obrázek č. 2).

Obr.č. 2: Podíl spotřebitelských úvěrů poskytovaných rezidentům v jiných členských státech EU prostřednictvím poboček či filiálek

Pramen: Evropský parlament (2006), s. 30.

Obrázky č. 1 a 2 tak potvrzují konstatování Komárkové et al. (2008), že retailové trhy úvěrů jsou v důsledku téměř žádných konkurenčních tlaků spíše heterogenní a neintegrovány.

Z téhož průzkumu pro Evropský parlament současně vyplynulo, že téměř 70 % národních bankovních asociací neočekává v příštích letech žádné změny, nedojde-li k výrazné změně legislativy. Je tedy žádoucí věnovat pozornost faktorům, které brání další integraci úvěrových trhů.

3 Bariéry integrace úvěrových trhů

Bariéry integrace úvěrového trhu lze klasifikovat podle dvou hledisek. Podle podstaty bariér rozlišujeme bariéry:

- legislativní, které zabraňují volnému pohybu kapitálu mezi zeměmi (jedná se např. o odlišnosti v daňových zákonech, v účetních pravidlech, v právní úpravě bankrotu apod.),
- ekonomické, kdy v důsledku informační asymetrie investoři identická aktiva oceňují jinými cenami,
- ostatní bariéry, kdy k integraci nedochází v důsledku jazykových a kulturních odlišností, nedostatečné mobility subjektů, geografické vzdálenosti, rozdílů v chování a preferencích zákazníků apod.

Dále je možné bariéry členit podle toho, zda jde o faktory ze strany poptávky po úvěrech nebo nabídky úvěrů.

3.1 Bariéry na straně poptávky po úvěrech

Bariéry na straně poptávky po úvěrech omezují poptávku potenciálních dlužníků po úvěrech od zahraničních finančních institucí.

Navzdory značnému nárůstu významu e-businessu v posledních letech stále přetrvávají určité bariéry, které brání potenciálním dlužníkům ve větší míře čerpat úvěry od finančních institucí z jiných členských států EU. Respondenti při průzkumu pro Evropský parlament (2006) uváděli nejčastěji tyto faktory:

- nutnost použít cizí jazyk (je bariérou pro 31 % respondentů),
- chybějící osobní kontakt (26 % respondentů),
- nedostatek informací (25 % respondentů),
- riziko podvodu (23 % respondentů),
- nižší stupeň ochrany spotřebitele v jiné zemi (11 % respondentů),
- nepřiměřené a nesrozumitelné informace (11 % respondentů),
- dodatečné náklady spojené s přeshraničním nákupem (11 % respondentů).

Jedná se tedy jak o psychologické bariéry, tak i o praktické překážky. Pro jejich odstranění jsou nejdůležitější pozitivní zkušenosti dlužníků s čerpáním úvěrů ze zahraničí. Částečně by však mohla napomoci i harmonizace právní úpravy úvěrování, která by nejen spotřebitelům garantovala přístup k dostatečně kvalitním informacím, ale zabezpečila by jim i stejný stupeň ochrany ve všech členských státech EU.

3.2 Bariéry na straně nabídky úvěrů

Bariéry na straně nabídky úvěrů jsou faktory, které snižují mezinárodní konkurenceschopnost věřitelů. Jde o faktory, které omezují schopnost bank či jiných finančních institucí nabízet úvěry mimo domácí trh, a to ať už přímým přeshraničním prodejem či zakládáním poboček a filiálek v zahraničí. Národní bankovní asociace v průzkumu pro Evropský parlament (2006) nejčastěji uváděly tyto faktory:

- rozdílný jazyk a kultura,
- spotřebitelé preferují národní věřitele,
- úvěrové riziko přeshraničních úvěrů je vyšší, neboť finanční instituce nemá žádný přístup k informacím o bonitě dlužníka,
- obtížný vstup na zahraniční trh,
- rozdílné požadavky dlužníků v jednotlivých zemích,
- nedůvěra potenciálních dlužníků ve značku zahraniční finanční instituce,
- rozdílné stupně rozvinutosti úvěrových obchodů v jednotlivých státech,
- odlišnosti v legislativě,
- nedostatečně integrované platební systémy, které způsobí problémy při inkasu splátek úvěrů,
- nedostatečně harmonizované úvěrové registry,

- dodatečné náklady – na marketing, dokumentaci s dlužníky v rozdílných jazycích a odlišném kulturním prostředí apod.

Pro odstranění bariér na straně nabídky je zapotřebí vytvořit finančním institucím takové podmínky, aby mohly vstupovat na zahraniční úvěrové trhy – tedy zejména harmonizovat legislativu a úvěrové registry.

4 Odstraňování bariér integrace úvěrových trhů

Odstranění bariér tedy není jednoduchou záležitostí. Shodně pro některé bariéry ze strany poptávky po úvěrech i ze strany nabídky úvěrů však platí, že harmonizace právní úpravy úvěrování by mohla výrazně napomoci k integraci úvěrových trhů. Spotřebitelům by zajistila stejnou ochranu i přístup ke stejným informacím, finančním institucím – věřitelům by přinesla stejné podmínky podnikání ve všech členských státech EU. Právě k tomu by měla, přinejmenším pro oblast spotřebitelských úvěrů, přispět i nová direktiva týkající se spotřebitelských úvěrů.

4.1 Důvody vzniku direktivy o smlouvách o spotřebitelských úvěrech

Směrnice 87/102/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru zavedla určitou minimální úroveň ochrany spotřebitelů. Při její implementaci však nemalá část členských států EU do svých právních řádů zakotvila ochranu větší. Ustanovení direktivy tak v podstatě již neodpovídá realitě, přinejmenším ve starých členských státech EU (např. český zákon o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru vychází čistě z toho, jakou ochranu spotřebitele požaduje direktiva). Právní úprava spotřebitelských úvěrů je tak v jednotlivých členských státech EU velmi odlišná.

Evropská komise proto v roce 2002 přijala původní návrh nové Směrnice 93/13/EC o smlouvách o spotřebitelském úvěru, Evropský parlament jej s dodatky přijal v prvním čtení v roce 2004 a upravená verze byla komisí přijata 7. října 2005.

Mezi hlavní cíle nové direktivy patří:

- odstranit bariéry konkurence a vytvořit tak podmínky pro jednotný trh spotřebitelských úvěrů,
- zabezpečit vysoký stupeň informací a ochrany pro spotřebitele,
- zlepšit spokojenost spotřebitelů a podporovat spotřebitele v čerpání přeshraničních úvěrů harmonizací určité klíčových náležitostí úvěrové smlouvy.

4.2 Přínosy direktivy

Direktiva přináší několik důležitých změn, týkajících se spotřebitelů i věřitelů. Zavádí proto některé nové principy, které jsou založené na tzv. odpovědném přístupu k půjčování peněz. Hlavní změny přináší Tabulka č. 1.

Tab.č.1: Hlavní změny ve směrnici týkající se spotřebitelských úvěrů

Směrnice 87/102/EHS	Směrnice 93/13/EC
Reklama	
Každá reklama, v níž je uvedena úr. sazba nebo údaj o nákladech úvěru, musí obsahovat:	
- údaj o roční sazbě v procentech	Standardní informace, tj.: <ul style="list-style-type: none">- výpůjční úr.sazbu + poplatky- celkovou výši úvěru- roční procentní sazbu nákladů (RPSN)- příp. dobu trvání úvěr.smlouvy- příp. cenu zboží/služby v hotovosti- příp. celkovou částku splatnou

	spotřebitelem a výši jednotlivých splátek
Informační povinnosti	
Každá úvěrová smlouva musí obsahovat:	
<ul style="list-style-type: none"> - RPSN - podmínky, za nichž je možno změnit RPSN - ostatní podstatné náležitosti smlouvy (vzorový seznam podmínek, které členské státy mohou požadovat, uveden v příloze ke směrnici) 	<ul style="list-style-type: none"> - druh úvěru - informace o smluvních stranách - dobu trvání úvěrové smlouvy - celkovou výši úvěru a podmínky čerpání - příp. cenu zboží/služby v hotovosti - výpůjční úr.sazbu - RPSN a celkovou částku splatnou spotřebitelem - výši, počet a četnost plateb, jež má spotřebitel provést - poplatky - úr.sazbu a poplatky v případě prodlení ve splátkách - požadované záruky a pojištění - právo na předčasné splacení a postup při tomto splacení - a další
Ocenění bonity	
<ul style="list-style-type: none"> - neupravuje 	<ul style="list-style-type: none"> - před uzavřením úvěrové smlouvy je věřitel povinen posoudit úvěruschopnost spotřebitele na základě dostatečných informací od spotřebitele a vyhledáním v příslušné databázi
Povinnost asistence	
<ul style="list-style-type: none"> - neupravuje 	<ul style="list-style-type: none"> - pokud spotřebitel potřebuje kromě poskytnutých předmluvních informací další pomoc při rozhodování o tom, která úvěrová smlouva nejlépe odpovídá jeho potřebám a finanční situaci, věřitel je povinen poskytnout mu asistenci (individuálně vysvětlit spotřebiteli informace a charakter produktů, aby pochopil možné dopad produktů na svou ekonomickou situaci)
Právo na odstoupení od smlouvy	
<ul style="list-style-type: none"> - neupravuje 	<ul style="list-style-type: none"> - spotřebitel má k dispozici lhůtu 14 kalendářních dnů na odstoupení od úvěrové smlouvy bez uvedení důvodu - věřitel nemá nárok na žádné odškodnění, pouze na splacení jistiny a úroku vzniklého ode dne čerpání
Právo předčasného splacení	
Spotřebitel může splnit svůj závazek plynoucí z úvěrové smlouvy před lhůtou splatnosti:	
<ul style="list-style-type: none"> - spotřebitel má právo na spravedlivé snížení celkových nákladů úvěru 	<ul style="list-style-type: none"> - spotřebitel má nárok na snížení celkových nákladů úvěru

	- věřitel má nárok na odškodnění, ne však vyšší než 1 % předčasně splacené částky (0,5 %, zbývá-li do konce splatnosti méně než 1 rok)
Redukce formálních požadavků	
- úvěrové smlouvy se uzavírají v písemné formě	- úvěrové smlouvy se vypracovávají na papíře nebo na jiném trvalém nosiči

Pramen: vlastní zpracování

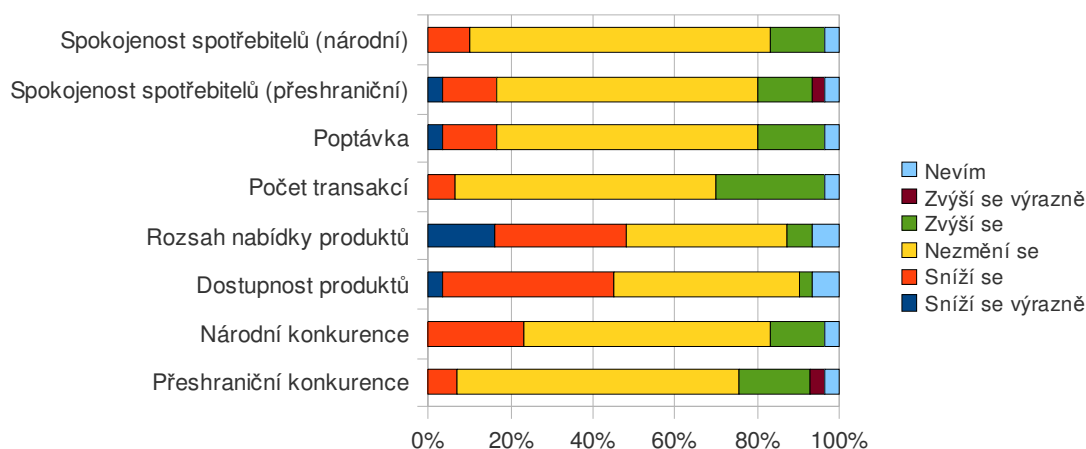
Jak uvádí Kučera (2009), aby finanční instituce vyhovely požadavkům direktivy, budou muset změnit přístup v oblasti řízení úvěrových rizik a hodnocení žadatelů o úvěr.

4.3 Očekávané dopady direktivy

Implementace direktivy bude samozřejmě spojena s určitými náklady. Jednorázově budou muset finanční instituce vynaložit prostředky na změny procedur, informačních systémů, proškolení zaměstnanců a transformaci existujících produktů tak, aby vyhovovaly novým právním předpisům. V souvislosti s direktivou lze očekávat i vyšší operační (provozní) náklady, a to na zavedení nových procesů a procedur, tvorbu dokumentace informací apod.

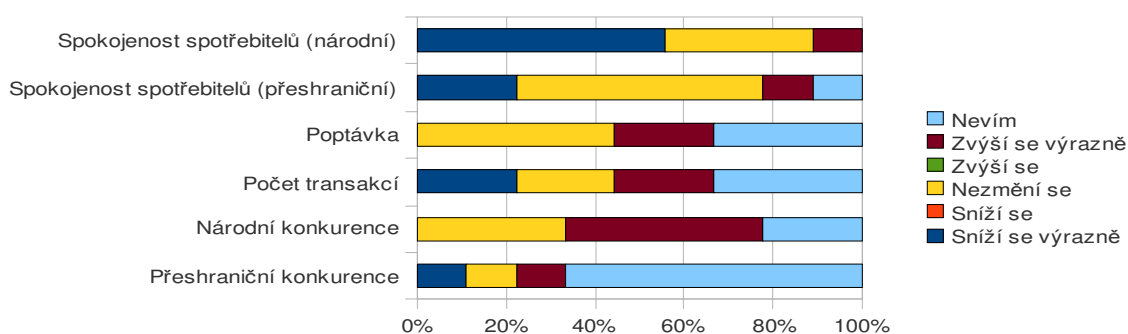
Tyto náklady by však měly být kompenzovány přínosy direktivy v podobě větší spokojenosti spotřebitelů, širší nabídky produktů a větší konkurence. Očekávání tržních subjektů (národních bankovních asociací a národních sdružení spotřebitelů) zachycují Obrázky č. 3 a 4.

Obr.č. 3: Očekávané dopady direktivy dle národních bankovních asociací

Pramen: Evropský parlament (2006), str. 40

Obr.č. 4: Očekávané dopady direktivy dle sdružení spotřebitelů

Pramen: Evropský parlament (2006), str. 40

Jak je patrné z obrázků, většina národních bankovních asociací neočekává nárůst spokojenosti spotřebitelů, a to ani v národním, ani v mezinárodním měřítku. Sdružení spotřebitelů mají na tuto otázku dokonce zcela negativní pohled.

Většina bankovních asociací i spotřebitelských organizací také neočekává, že by direktiva vedla ke zvýšení celkové poptávky po spotřebitelských úvěrech.

Se zavedením direktivy lze podle národních bankovních asociací očekávat, že množství a nabídka úvěrových produktů buď zůstane stejná nebo dokonce poklesne, totéž se týká i dostupnosti úvěrových produktů. Většina bankovních asociací i sdružení spotřebitelů taktéž neočekává dopad na konkurenci.

Je však otázkou, zda nová direktiva skutečně nebude mít přínosy nebo zda jde pouze o neopodstatněná skepse tržních subjektů.

5 Závěr

Cílem tohoto příspěvku bylo charakterizovat bariéry integrace úvěrových trhů a nastínit možnosti jejich odstranění.

Ačkoliv význam integrace v posledních letech postupně narůstá, úvěrové trhy jsou v EU přesto zatím spíše roztržštěné a diferencované. Dalšímu postupu integrace brání bariéry na straně poptávky po úvěrech, které omezují poptávku potenciálních dlužníků po úvěrech od zahraničních finančních institucí (nutnost použít cizí jazyk, chybějící osobní kontakt, nedostatek informací, riziko podvodu, nižší stupeň ochrany spotřebitele v jiné zemi aj.). Významné jsou ale i bariéry na straně nabídky úvěrů, které snižují mezinárodní konkurenceschopnost věřitelů (rozdílný jazyk a kultura, vyšší úvěrové riziko u přeshraničních úvěrů, obtížný vstup na zahraniční trh, odlišnosti v legislativě aj.).

Odstranění bariér není jednoduchou záležitostí, některé překážky jak na straně poptávky po úvěrech, tak i nabídky úvěrů, by však mohla odstranit nebo alespoň omezit nová direktiva týkající se spotřebitelských úvěrů. Ta zavádí principy, založené na odpovědném přístupu k půjčování peněz, a přináší větší ochranu spotřebitelům. Očekávání tržních subjektů ohledně přínosů direktivy jsou však spíše pesimistická.

Literatura

- [1] ADAM, K., JAPPELLI, T., MENICHINI, A., PADULA, M., PAGANO, M. *Analyse, Compare and Apply Alternative Indicators and Monitoring Methodologies to Measure the Evolution of Capital Market Integration in the European Union*. Palermo: University in Palermo, CSEF, 2002.
- [2] ECB. *Financial integration in Europe*. Frankfurt: European Central Bank, 2008. ISSN 1830-7159.
- [3] EUROPEAN PARLIAMENT. *Broad Economic Analysis of the Impact of the Proposed Directive on Consumer Credit*. Brusel: European Parliament, 2007.
- [4] KOMÁRKOVÁ, Z., FRAIT, J., KOMÁREK, L. *Integrace úvěrových trhů vybraných nových členských zemí Evropské unie s eurozónou*. Ostrava: VŠB-TU, 2008. [online]. Dostupné z [www: <http://www.ekf.vsb.cz/shared/uploadedfiles/cul33/S154_Frait_Jan_Komarek_Lubos.pdf](http://www.ekf.vsb.cz/shared/uploadedfiles/cul33/S154_Frait_Jan_Komarek_Lubos.pdf)
- [5] KUČERA, P. *Nové principy odpovědného přístupu k půjčování peněz*. *Bankovníctví*, č. 6 – 7, 2009, s. 22 – 23. ISSN 1212-4273.

- [6] *Směrnice 87/102/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru.*
- [7] *Směrnice 93/13/EC o smlouvách o spotřebitelském úvěru.*

Summary

Barriers of Credit Market Integration

The aim of this paper is to characterise barriers of credit market integration and to outline the possibilities of their reducing. Credit markets are integrated when potential borrowers (companies or households) can obtain a loan under conditions which are not influenced by geographical location of the bank. However, demand side barriers as well as supply side barriers hinder. The new directive of consumer loans could overcome some of these barriers. This directive establishes principles of responsible lending and brings better protection to consumers. Market participants have pessimistic expectations about benefits of new directive.